

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti i Povijesti

Magdalena Odobašić

Hrvatska dijaspora u zemljama njemačkog govornog područja u 20. stoljeću

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Ivan Balta

Osijek, 2013. godina

SAŽETAK

Hrvatska dijaspora ili hrvatsko iseljeničtvo u najširem smislu označava pripadnike hrvatskoga naroda koji žive izvan granica Hrvatske ili područja gdje predstavljaju konstitutivni narod ili autohtonu manjinu.

Prvo, potrebno je odrediti značenje izraza "iseljenik" i "dospeljenik" prije primjene na iskustvo Hrvata i Hrvatske. Iseljavanje ima brojne posljedice i za zemlju iz koje se odlazi i za onu u koju se doseljava. Međusobni odnosi se uglavnom stvaraju zbog iseljavanja. To je osobito povezano s pitanjem položaja iseljenika i doseljenika. Gospodarstvene, društvene i političke posljedice iseljavanja i useljavanja izravno utječu na određivanje iseljeničke politike uključenih zemalja. Hrvatska je, poput drugih europskih zemalja, regulirala pitanje položaja iseljenika putem zakonodavstva, i također definirala pojam "iseljenika".

Općenito se za iseljavanje iz Hrvatske može reći kako je to povijesni proces koji je započeo u drugoj polovini 19. stoljeća, a nastavio se u 20. i 21. stoljeću.

U tom se kontekstu mogu izdvojiti četiri velika vala iseljavanja iz Hrvatske:

1. od 1880-ih godina do Prvog svjetskog rata u prekomorske zemlje kada je iseljavanje uzrokovano vezom politike i gospodarstva;

2. neposredno nakon Drugoga svjetskog rata iseljavanje je uzrokovano nedovoljnom razvijenošću, agrarnom prenapučenosti i siromaštvom zemlje, ali i političkogeografskim prilikama u bivšoj SFRJ ;

3. šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća iseljavanje je započelo liberalizacijom državne politike 1963. prema odlasku na tzv. privremeni rad u inozemstvo u zapadnoeuropske zemlje, ekonomske je prirode, a uzrokovano je lošim stanjem tržišta rada u Hrvatskoj i potražnjom na tržištu rada u zapadnoeuropskim zemljama ;

4. devedesetih godina prošlog stoljeća zbog agresije na Republiku Hrvatsku započela je prisilna migracija određenog broja Hrvata s većeg dijela teritorija Republike Hrvatske i BiH kao i emigracija dijela populacije iz sjevernog pograničnog kraja;

Ključne riječi; hrvatska dijaspora, emigracije, katoličke misije, europske zemlje njemačkog govora

SADRŽAJ

1. UVOD.....	4
2. NJEMAČKI JEZIK - GOVORNO PODRUČJE.....	5
2.1. Kratka povijest iseljavanja Hrvata od 19. st. do danas.....	6
3. HRVATSKO ISELJENIŠTVO U SAVEZNOJ REPUBLICI NJEMAČKOJ.....	8
3.1. Hrvatska inozemna pastva.....	10
3.2. Značaj hrvatskih katoličkih misija u životu Hrvata.....	12
3.3. Hrvatska katolička misija u Berlinu.....	13
3.4. Hrvatska kulturna i sportska zajednica.....	14
3.5. Kulturno – prosvjetni rad hrvatskih svećenika.....	14
3.6. Hrvati u društvenom, kulturnomi znanstvenom životu.....	15
3.7. Hrvatsko novinstvon u Njemačkoj.....	17
4. HRVATSKO ISELJENIŠTVO U REPUBLICI AUSTRIJI.....	18
4.1. Hrvatske katoličke misije u Austriji.....	19
5. HRVATSKO ISELJENIŠTVO U ŠVICARSKOJ KONFEDERACIJI.....	25
5.1. Hrvatske katoličke misije u Švicarskoj.....	27
5.2. Odjek Hrvatskog proljeća u Švicarskoj.....	30
5.3. Poznati Hrvati u Švicarskoj.....	32
6. ZAKLJUČAK.....	34
7. POPIS LITERATURE.....	35

1. UVOD

Iseljavanje Hrvata i iseljavanje iz Hrvatske nezaobilazni je dio hrvatske povijesti te hrvatskog civilizacijskog i kulturnog naslijeđa. Stoljećima su bježali pred turskim osvajačima i naseljavali se u obližnjim dijelovima Austrije, Ugarske i Italije. Poslije su odlazili u Ameriku i dalje, sve do Australije, Novog Zelanda i Južne Afrike, potom u europske zemlje zbog prenapučenosti prekomorskih zemalja. Od samih početaka iseljavanja pa do najnovijeg doba svaka je veća tragedija u Hrvatskoj završavala novim valom izbjeglica i iseljenika.

U ovom radu se raspravlja o temeljnim značajkama iseljavanja hrvatskog stanovništva izvan granica matične domovine, a naglasak je pri tome stavljen na iseljavanje Hrvata u zemlje njemačkog govornog područja u 20.stoljeću. Cilj rad je odgovoriti na pitanje: Koliko je hrvatskih građana približno iselilo u zemlje njemačkog govornog područja? Kako su tamo prihvaćeni? S čim su se bavili?

Poglavlje *Njemački jezik – govorno područje* opisuje zastupljenost njemačkog jezika u europskim zemljama. Ujedno njim određujem o kojim će govornim područjima tj. državama biti riječ u radu. To su Njemačka, Austrija i Švicarska. U sklopu poglavlja nalazi se podnaslov *o kratkoj povijesti iseljenika* u kojemu je u kratkim crtama opisana povijest hrvatskog iseljništva.

Nadalje, u poglavlju *Hrvatsko iseljništvo u Saveznoj Republici Njemačkoj* iznosim o broju hrvatskih iseljenika u Njemačkoj. Prikazana je važnost i značaj hrvatskih katoličkih misija, zastupljenost Hrvata u kulturnom životu.

Poglavlje *Hrvatsko iseljništvo u Republici Austriji* na početku se bavi povješću emigracija hrvatske dijasporu u Austriji. Slijedi prikaz centara hrvatskih katoličkih misija u Austriji kao i njihovo djelovanje.

Posljednje poglavlje *Hrvatsko iseljništvo u Švicarskoj konfederaciji* donosi i opisuje život Hrvata u Švicarskoj, njihovu povijest naseljavanja. Također, iznosim utjecaj i djelovanje misija. U poglavlju je posvećen i dio hrvatskom proljeću, kao i poznatim Hrvatima u Švicarskoj.

2. NJEMAČKI JEZIK – GOVORNO PODRUČJE

Njemački jezik pripada skupini zapadnogermanskih jezika, a koristi se u govornom području Njemačke, Austrije i Švicarske. U Njemačkoj i Austriji je službeni jezik, dok u Švicarskoj obuhvaća 63% govornog područja uz francuski, talijanski i retoromanski; u 17 od 26 kantona je njemački jedini službeni jezik, a u još 4 je službeni uz druge.

Osim u navedenim državama njemački je jezik još zastupljen i u ovim državama:

Belgija (uz francuski i nizozemski), Luksemburg (uz luksemburški i francuski), Italija: samo regionalno u Južnom Tirolu (uz talijanski i ladinski), Danska: u područjima gdje živi njemačka manjina, Namibija (od lipnja 1984 uz afrikaans i engleski, a od stjecanja nezavisnosti Namibije 1990 više nije službeni jezik), Rusija: priznat je kao jezik komunikacije stanovništva njemačkog porijekla u oba zapadnosibirska Nacionalna okruga Asovo (područje Omska) i Halbstadt (Regija Altaj).

Riječ »deutsch« (deutsch) razvila se unutar latinskog od germanske riječi za narod (thioda, thiodisk, »Volk«) i označavala je jezik naroda koji nije bio latinski — a niti romanski.¹

Povijest njemačkog jezika se najčešće dijeli na četiri jezične stepenice:

- 750 - 1050: stari gornjonjemački
- 1050 - 1350: srednji gornjonjemački
- 1350 - 1650: rani novi gornjonjemački
- od 1650: novi gornjonjemački

Johann Christoph Adelung je 1781. objavio prvi veliki rječnik. Jacob i Wilhelm Grimm su 1852. počeli s izdavanjem Njemačkog rječnika koji je dovršen 1961., ali je od tada prerađen. Tijekom 19. stoljeća je njemački pravopis uglavnom normiran. Proboj prema njemačkom »jedinostvenom pisanju« uspio je »Ortografskom rječniku njemačkog jezika« čiji je autor Konrad Duden (1880). U neznatno promijenjenom obliku to je bila podloga za pravopis službeno razglašen Pravopisnom reformom od 1901. Tek 1996. je ponovo došlo do Pravopisne reforme. Od 1. kolovoza 2006. u njemačkim školama i javnim ustanovama vrijedi novi jedinstveni pravopis. U ožujku je prihvaćen novi pravilnik o pravopisu njemačkog jezika Vijeća za pravopis, sastavljenog nakon sukoba oko pravopisa koji su 1996. objavili predstavnici Njemačke, Švicarske i Austrije. Vijeće će pratiti do koje mjere će promjene biti

¹ Kljajić, Jasenka, *Praktični njemačko – hrvatski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb, 1998. str.27.

prihvaćene, za što je predviđen dvogodišnji pokusni rok. Nova pravila će prihvatiti i većina medija na njemačkom jeziku, uključujući i novinske agencije.²

2.1. KRATKA POVIJEST ISELJAVNJA HRVATA OD 19. STOLJEĆA DO DANAS

Iseljavanje Hrvata u pojedine države Europe bitno se razlikuje od iseljavanja u prekomorske zemlje. Čest naziv za Hrvate izvan domovine je hrvatska dijaspora; u najnovijem hrvatskom prijevodu rebi se imenica „raseljeništvo“ dok zamisao o dijaspori označava raseljavanje pripadnika nekog naroda.³Vremenski je mnogo mlađe, a brojčano znatno manje. U Europu su počeli seliti tek onda kada su prekomorske zemlje, osobito Sjedinjene Države poslije prvog svjetskog rata donijele zakon o imigraciji po kojemu je točno određen broj osoba koje se mogu u toku jedne godine useliti u SAD. Dopuštena godišnja kvota bila je niska prema potrebama i interesu nnašeg naroda u domovini. To su bili dovoljni razlozi koji su usmjerili naše stanovništvo na odlazak u neke države Europe.⁴

Postoje neki izvori prema kojima se može zaključiti da je i prije Prvog svjetskog rata manji broj Hrvata selio u europske zemlje, i to u Rajnsko – Vestfalsku oblast u Njemačkoj. U izvještaju Iseljeničke službe Ministarstva socijalne politike za godinu 1925/26. navodi se samo da je u rudnicima u Vestfaliji krajem prvog svjetskog rata radilo oko 60000 radnika – većinom Slovenaca i nešto Hrvata iz Like.⁵

Općenito se za iseljavanje iz Hrvatske može reći kako je to povijesni proces koji je započeo u drugoj polovini 19. stoljeća, a nastavio se u 20. i 21. stoljeću.

U tom se kontekstu mogu izdvojiti četiri velika vala iseljavanja iz Hrvatske:

1. od 1880-ih godina do Prvoga svjetskog rata u prekomorske zemlje kada je iseljavanje uzrokovano vezom politike i gospodarstva;
2. neposredno nakon Drugoga svjetskog rata iseljavanje je uzrokovano nedovoljnom razvijenošću, agrarnom prenapučenosti i siromaštvom zemlje, ali i političkogeografskim prilikama u bivšoj SFRJ ;

² Moser,Hugo, *Deutsche Sprachgeschichte*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1965. str.27.

³ Heršak,Emil, *Leksikon migracijskog i etničkog nazivlja*, Školska knjiga, Zagreb, 1998, str.35.

⁴ Holjevac,Većeslav, *Hrvati izvan domovine*, Matica hrvatska, Zagreb, 1967. str.249.

⁵ Iseljenička služba, *Izvjestaj Narodnoj skupštini za 1925/26.*, Beograd, 1926. str.23

3. šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća iseljavanje je započelo liberalizacijom državne politike 1963. prema odlasku na tzv. privremeni rad u inozemstvo u zapadnoeuropske zemlje, ekonomske je prirode, a uzrokovano je lošim stanjem tržišta rada u Hrvatskoj i potražnjom na tržištu rada u zapadnoeuropskim zemljama ;

4. devedesetih godina prošlog stoljeća zbog agresije na Republiku Hrvatsku započela je prisilna migracija određenog broja Hrvata s većeg dijela teritorija Republike Hrvatske i BiH kao i emigracija dijela populacije iz sjevernog pograničnog kraja;

Ako se iseljavanje veže uz određeni prostor Republike Hrvatske može se reći kako je u proteklih stotinu i više godina godina, stanovništvo iseljavalo iz svih dijelova Hrvatske, najviše iz Dalmacije, otoka, dalmatinske zagore te iz gorskih i ravničarskih dijelova Hrvatske. Iseljavanje je bilo selektivno po spolu i dobi, u početku je više iseljavalo muško te mlado, radno sposobno, najvitalnije te reprodukcijski najsposobnije stanovništvo, uglavnom sa sela koje je bilo glavni izvor radne snage za zapošljavanje u inozemstvu .⁶

Tek kasnije muškarcima se pridružuju žene, djeca ili čitave obitelji. Općenito o osnovnim obilježjima hrvatskog iseljavanja vrlo je teško govoriti i dati konkretne rezultate. Na pitanje što definitivno utječe na odluku o odlasku iz matične domovine svakog pojedinca vrlo je teško reći i dati pravi odgovor kao i koji su od postojećih uzroka iseljavanja presudni u trenutku samog odlaska. ⁷U većini teorija o migracijama općenito se javljaju brojne skupine činilaca koje su uzrokom migracija, a uglavnom se mogu svesti na dvije glavne skupine. To su privlačni ("pull") i potisni ("push") čimbenici. Između prostora u kojem prevladavaju jedni i drugi čimbenici dolazi do migracije stanovništva.

Potisni ("push") čimbenici su gospodarsko-društvene tj. socio-ekonomske (velika gospodarska kriza, nemogućnost prehranjivanja obitelji, krize vinogradarstva, kriza brodarstva, viškovi radne snage u poljoprivredi, nemogućnosti grada i okolice da zaposli višak poljoprivrednog stanovništva, opća nerazvijenost, mala ponuda radnih mjesta u mjestu prebivališta, nezadovoljavajući lokalno-socijalni uvjeti, itd.), ali i političke naravi (neprihvatljiva politička situacija u matičnoj domovini; djelovanje KPJ i komunistička

⁶ Pokos, Nenad, *Iseljavanje iz Hrvatske u posljednjem desetljeću, Hrvatski iseljenički zbornik 2002*, Hrvatska matica iseljenika, Zagreb, 2002. str. 25-38.

⁷ Nejamšić, Ivica, *Političko-geografska i demografska pitanja Hrvatske*, Savez geografskih društava Hrvatske, svezak 8, Zagreb, 1991. str. 61-83.

vladavina u bivšoj državi, jugoslavenstvo, relativno česta ratna zbivanja; dva svjetska rata, politička kriza kasnog komunizma i Domovinski rat).⁸

3. HRVATSKO ISELJENIŠTVO U SAVEZNOJ REPUBLICI NJEMAČKOJ

Ima izvora prema kojima je iseljavanje u Njemačku počelo oko 1898. godine, ali tada su se ponajprije selili Slovenci iz Štajerske i Kranjske, ali se spominje i manji broj Hrvata. Navodi se da nijedna predratna statistika ne prikazuje vjerno brojčano stanje naše predratne emigracija, ali se računa s pouzdanjem da je pola milijuna industrijskih radnika naše narodnosti stalno boravilo u zemljama zapadne Europe.⁹

Najstarija naselja hrvatskih iseljenika u Europi, koja su nastala još prije Prvog svjetskog rata, bila su u Njemačkoj. Na početku 20. stoljeća Hrvati su počeli doseljavati u tu zemlju u malim skupinama od nekoliko stotina i zadržali se u mjestima gdje su našli zaposlenje. Dio te prve emigracije Hrvata u Europu bio je samo privremenog karaktera, tj. većina je odlazila samo na kraće vrijeme u potrazi za poslom, a potom su se vraćali u domovinu. Nakon prvoga, golemog vala, napuštanje Hrvatske nije bilo zaustavljeno. Stalno su pristizali novi pojedinci i grupe, svaki i svaka sa svojim predznakom. Najbrojnija i najdugotrajnija – bez neke specifične oznake – bila su i ostala masovna odlaženja na prekogranični „privremeni“ rad, ponajviše u Njemačku, započeto pedesetih godina. Ta emigracija obično zvana ekonomskom, imala je duboke političke uzroke i ostavila jednako duboke političke posljedice. Unatoč zastrašivanju jugoslavenske tajne policije, nije bilo moguće spriječiti njezine dodire i veze sa stalnim političkim emigrantima s kojima su se susretali na crkevenim i kulturnim priredbama.¹⁰

⁸ Mesarić Žabčić, Rebeka, *Temeljne značajke iseljavanja hrvatskog stanovništva s posebnim naglaskom na iseljavanje u proteklih petnaestak godina*, Dve domovini/Two homelands br. 26, Institut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana, 2007. str.101.

⁹ Deželić, Berislav Đuro, *Naša emigracija u Njemačkoj*, Jugoslavenska štampa, Zagreb, 1931. str. 7.

¹⁰ Mirth, Karlo, *Život u emigraciji*, Matica Hrvatska, Zagreb, 2003. str.9

U pokrajinu Oldenburg, u mjesto Delmenhorst, doselilo se oko 500 Hrvata iz okolice Bjelovara i Grubišnog polja. Poznato je da je u Bremenu bilo zaposleno oko 800 radnika iz Hrvatske, koji su ondje pokrenuli osnivanje svog društva. U okolici i predgrađu Hamburga nastanilo se tisuću naših doseljenika zajedno s obiteljima. Grupice hrvatskih radnika odlazile su najčešće u pokrajinu Nordrhein – Westfalen gdje su rudnici ugljena. Dio te prve emigracije u Hrvata u Europu bio je samo privremenog karaktera tj. većina je odlazila samo na kraće vrijeme u potrazi za poslom, a potom su se vraćali u domovinu. U nekim mjestima kao što su Wachberg i Duisburg, stvorili su svoja naselja.

Velika promjena političkih i ekonomskih prilika u Njemačkoj nakon Prvog svjetskog rata stvorila je gotovo nemoguće uvjete za dolazak nove radne snage, a veći dio doseljenika napuštao je tu zemlju i tražio drugdje bolje uvjete za rad i život. O društvenom djelovanju hrvatskih iseljenika u tom razdoblju ne može se ništa utvrditi, budući da nisu imali organizirana vlastita društva.¹¹

Ponovno se iz Hrvatske emigrira u Njemačku tek 1930-ih godina, ali još je uvijek riječ o malom broju. Iz Hrvatske su dolazili većinom poljoprivredni radnici na sezonski rad. Međutim, uoči Drugog svjetskog rata Njemačka je ekonomski ojačala i intenzivno počela razvijati svoju industriju. U to doba trebala je brojnu novu radnu snagu jer je jednim dijelom svoje stanovništvo već uključila u pripreme za rat. Obračala se onim državama koje su imale nezaposlenih radnika i sklapala ugovore o zapošljavanju strane radne snage. Političke prilike u domovini, orijentacija monarhijskog vodstva Kraljevine Jugoslavije, koje je bilo naklonjeno silama Osovine, omogućivale su velikom broju domaćega nezaposlenog stanovništva da ode na rad u Njemačku. Sklopljeni su sporazumi između Jugoslavije i njemačke vlade. Prilike u Hrvatskoj su bile najteže od svih država u Jugoslaviji stoga je Hrvatima bilo najnužnije u tuđoj zemlji tražiti rješenje za svoju egzistenciju. Radna snaga se skupljala iz pasivnih krajeva Hrvatske: brinjskog, gospićkog i koreničkog kotara te poplavljenih krajeva Hrvatske: karlovačkog, jastrebarskog, samoborskog i sisačkog. Svi su ti ljudi odlazili na poljoprivredni rad ili kao građevinski, odnosno cestovni radnici.

U toku godine 1939. upućeno je 6300 radnika u Njemačku, a računa se da je već 10 000 osoba iz Hrvatske bilo na poljoprivrednom radu, dok je oko 4000 bilo zaposleno u industriji.

¹¹ Čizmić, Ivan, *Iseljena Hrvatska*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 230

Ponovno odlaženje iz Hrvatske na rad u SR Njemačku započelo je oko godine 1954., a do godine 1962. – otkad su ljudi počeli ići s redovitim putovnicama – naglo raste. Već nakon dvije godine počinje sve veća suradnja jugoslavenskih ureda za zapošljavanje s njemačkim poslodavcima i tvrtkama koje su tražile našu radnu snagu. Fenomen „njemačkog privrednog čuda“, činjenica da su njemački poslodavci počeli uskoro visoko cijeliti radne kvalitete naših ljudi i relativni manjak radnih mjesta u domovini – sve je to učinilo da se broj naših radnika u Njemačkoj između 1946. i 1969. godine izrazito poveća.¹²

Prve Njemačke službene statistike o zapošljavanju strane radne snage potječu iz godine 1954.

Prvih poratnih godina u Njemačkoj je bilo oko 5.000 do 6.000 hrvatskih izbjeglica, od čega samo u Bavarskoj više od 3.000, a krajem pedesetih godina ih je u Zapadnoj Njemačkoj živjelo otprilike 15-20 tisuća, i to većinom u industrijskim rudarskim područjima. Pokazala se potreba sklapanja međudržavnog ugovora između SR Njemačke i SFRJ. Tim su ugovorom, koji je sklopljen 1968. godine, utvrđeni uvjeti zapošljavanja i prava hrvatskih radnika. 1972. godine s brojem od 478.000 radnici s područja bivše SFRJ zauzeli su prvo mjesto među svim skupinama stranih radnika u SR Njemačkoj.

Najveći broj doseljenika činili su nekvalificirani ili polukvalificirani radnici. Zaposlili su se u građevnim poduzećima ili u tvornicama, a žene u bolnicama, ugostiteljstvu i staračkim domovima, poslije i u ekspanzivnoj elektroničkoj industriji. Velik broj Hrvata radio je, a radi i danas, u ugostiteljstvu. Među doseljenicima bilo je i onih sa srednjom ili visokom stručnom spremom: medicinskih sestara, tehničara i liječnika. Najviše su dolazili kao samci, a nekima su se poslije pridružili i ostali članovi obitelji. Neoženjeni ili neudane u međuvremenu su osnovali vlastite obitelji. Tako su i jedni i drugi u tuđoj zemlji započeli i nastavili stvarati, rađati, odgajati i školovati svoju djecu.¹³

3.1. HRVATSKA INOZEMNA PASTVA

O počecima organizirane hrvatske pastve u zemljama zapadne i sjeverne Europe možemo govoriti u vremenu Drugog svjetskog rata kad je nadbiskup Alojzije Stepinac 1940. poslao neke svećenike brojnim hrvatskim radnicima u Njemačkoj. Stepinac je najprije povjerio dr. Vilimu Keilbachu da bude delegat hrvatskog episkopata za dušobrižništvo hrvatskih radnika u

¹² Čizmić, Ivan, *Iseljena Hrvatska*, str. 231 – 232.

¹³ Borić, Gojko, *Hrvati u Njemačkoj*, Hrvatski iseljenički zbornik, Zagreb, 2002., str. 140.

Njemačkoj. No budući da dr. Keilbach uza sve ostale dužnosti nije mogao obavljati i dužnost organizatora hrvatskog dušobrižništva nadbiskup Stepinac je odredio zagrebačkog svećenika i kanonika dr. Vilima Nuka da kao delegat hrvatske Crkve pođe u Njemačku. Svoje je sjedište postavio u Essene; odatle je obilazio hrvatske vjernike po raznim biskupijama: Munsteru, Paderbornu, Osnabrucku i Kolnu. U radne dane je okupljao Hrvate na misu i dijelio im sakramente prema njihovim smjenama. No tom prigodom je riješavao i druga pitanja, kao prevođenje raznih dokumenata, intervencije kod njemačkih vlasti i sl. Tako su on i njegovi suradnici bili preteča onoga što su njihovi brojni kolege svećenici činili poslije rata do današnjeg dana, a poslije i socijalni radnici. Dr. Nuk se početkom veljače 1942. vratio u Zagreb i o svom radu podnio izvještaj nadbiskupu Stepincu. Na njegovo mjesto u Njemačku bio je tada poslan svećenik Sarajevske nadbiskupije Andrija Kordić, koji je još dugo nakon rata pastoralno djelovao među Hrvatima na sjeveru Njemačke.¹⁴

Iako u prvim poratnim godinama nije bilo organiziranoga vjerskog života na narodnom jeziku za hrvatske katolike u Njemačkoj, ipak je nekolicina hrvatskih katoličkih svećenika. Koji su se tih godina našli na području SR Njemačke, počela više ili manje na vlastitu pobudu voditi duhovnu i socijalnu skrb za te vjernike. Bili su to pioniri hrvatske pastve u Njemačkoj. Tajništvo njemačke biskupske konferencije za pastorizaciju stranaca imenovalo je 1946. naddušobrižnika za hrvatske katolike u Njemačkoj, mostarskog svećenika Andriju Kordića. Njegovo je sjedište bilo u Hamburgu. Vodio je brigu o raspršenim hrvatskim vjernicima i posjećivao ih u izbjegličkim logorima. Naddušobrižničku službu obavljao je do 1961. godine.

Nakon Drugog svjetskog rata hrvatsko je sušobrižništvo bilo čvrsto povezano, osim u Njemačkoj, uz izbjegličke logore u Italiji i Austriji, a s vremenom pomalo se počinju osnivati pojedine misije koje su okupljale poratne izbjeglice i one Hrvate koji su sve tamo do šezdesetih godina ilegalno dolazili iz Jugoslavije. 1965. godine, kad se broj hrvatskih radniapadnoj Europi jako povećao te su s tim u vezi stvoreni odgovarajući uvjeti i mogućnosti, počeli su u misije dolaziti misionari izravno iz domovine.¹⁵

Prvi franjevac Splitske provincije koji je kao prvi naš misionar s redovitom putovnicom pošao u Njemačku bio je o. Bernardo Dukić. S njegovim dolaskom u Frankfurtu je osnovana Hrvatska katolička misija kojoj je on postao prvim misionarom. Hrvatski naddušobrižnički ured u Njemačkoj organizira, među ostalim, razne pastoralne skupove, sastanke i seminare,

¹⁴ Borić,Gojko, *Hrvati u Njemačkoj pred izazovima integracije*, Hrvatski iseljenički zbornik, Zagreb, 2007., str. 28

¹⁵ Laušić,Ante, *Republika Hrvatska i njezina dijaspora*, Hrvatski iseljenički zbornik, Zagreb, 2001., str. 13

zatim hodočašća, duhovne vježbe, susrete mladeži, biblijske olimpijade, folklorne festivale, susrete crkvenih zborova mladih i odraslih itd. Posebno su dobro pripremljene Biblijska olimpijada i folklorne priredbe, jer obuhvaćaju mladež kojoj prijete odnarođenje. Glavni ciljevi organiziranja susreta mladih jesu očuvanje katoličke vjere i tradicije Crkve u Hrvata, čuvanje i njegovanje hrvatskog nacionalnog identiteta te posebice hrvatskog jezika koji se pomalo gubi u dijaspori. Danas u Njemačkoj djeluje 86 hrvatskih katoličkih misija u kojima radi 105 svećenika i 95 pastoralnih suradnika. Od 1978. Naddušobrižnički ured u Frankfurtu na Majni izdaje mjesečnik „Živa zajednica“ u kojemu se na hrvatskom i njemačkom jeziku informiraju zainteresirani o životu hrvatskih katoličkih misija, ali donosi i teme o vjeri, kulturi, nacionalnoj povijesti i hrvatskog jezika. Prvog glavnog urednika fra Antu Batinića zamijenio je Adolf Polegubić.¹⁶

3.2. ZNAČAJ HRVATSKIH KATOLIČKIH MISIJA U ŽIVOTU HRVATA

Domovinska Crkva želi u svojih iseljenika najprije sačuvati postojanu vjeru i pomoći im da ju prenesu na nove generacije koje će se uključiti u vjerski život nove domovine, ali tako da sačuvaju sve druge oblike njihove duhovne, kulturne i nacionalne baštine. To upravo opravdava vrlo živu aktivnost hrvatskih misijskih ne samo strogom vjerskom nego i na širem polju očuvanja materinskog jezika i kulturnog nasljeđa hrvatskih iseljenika. Katoličke misije su kao produžena ruka domovinske Crkve, da potraže i prihvate čovjeka u tuđem svijetu. Već samim time što postoji mogućnost da doseljenici na materinskom jeziku rješavaju svoje poteškoće, govori o važnosti misija. Dušobrižnički rad je sveobuhvatan. Hrvatski svećenici redovito su tražili prostorije u kojima bi mogli razvijati kulturno – religijski život. U tim prostorijama naši radnici, sastajali su se kako bi porazgovarali, razonodili se, čuli domaću glazbu, igrali društvene igre. Gotovo na svakom misijskom području školska hrvatska djeca obuhvaćena su vjeronaučnom nastavom. Dopunski vjeronauk na hrvatskom jeziku drži se po školama, u crkvi, u prostorijama misije. Bolesnicima se iz misija posvećivala iznimna briga. Zahvaljujući suradnji s domaćim župnicima, kojima su povjerene bolnice, misije su raspolagale potrebnim podacima o bolesnicima, što je olakšavalo pristup i oblik pomoći.

¹⁶ Borić, Gojko, *Hrvati u Njemačkoj pred izazovima integracije*, str. 29

Misije povezuju naše iseljene ljude s domovinom pomoću domovinskog katoličkog tiska. Od vjerskog tiska iz domovine redovito stiže „*Glas koncila*“, „*Mali koncil*“, „*Veritas*“, „*Kana*“, „*Živa zajednica*“.

Pred hrvatskim katoličkim misijama stoje novi izazovi. Jedan od aktualnijih izazova je i integracija. Neki su je razumjeli i izjednačavali s asimilacijom, a mnogi o njoj nisu željeli ni razmišljati. Mjesna Crkva u Njemačkoj zna kako je važan materinski jezik u bogoslužju u vjerskoj praksi i da su narodna tradicija i kulturna bitni elementi u ljudskom životu. Uključujući se aktivno u život mjesne Crkve, hrvatske misije se neće utopiti, osiromašiti ili nestati, nego će se time obogatiti i praktično pokazati da u Katoličkoj crkvi nema stranaca i da smo tu kao „kod kuće“.¹⁷

3.3. HRVATSKA KATOLIČKA MISIJA U BERLINU

Misija je počela radom u ožujku 1969., prvi župnik je bio franjevac Anđelko Validžić koji je stigao iz Rima, prvo sjedište u crkvi sv. Bonifacija u gradskoj četvrti Kreuzberg, a zatim u Kolonenstrasse. Uskoro je prostor postao pretijesan, pa je njemačka crkva 1973. za vjerske (i kulturne) potrebe Hrvata ustupila velik ali neuređen i neprikladan kompleks nekadašnjeg isusovačkog samostana uz crkvu sv. Klementa u Stresemannstr. 66, u Kreuzbergu.

1975. godine obnova je kompleksa u Stresemanstrasse završena i u rujnu su tu otvoreni novi prostori *Hrvatskog katoličkog centra* u kojem će se idućih godina, sve do danas, odvijati niz kulturnih, umjetničkih, sportskih, pedagoških i socijalnih djelatnosti: Književno društvo *Mažuranić*, dva crkvena zbora, tamburaški i harmonikaški orkestar, vokalno-instrumentalan skupina, folklorne skupine. Redovito se održavao vjeronauk na hrvatskom jeziku. Crkva je imala i hrvatsku školu, jer je u Berlinu postojala samo dopunska nastava za djecu jugoslavenskih državljana kojom je, prema sporazumu s njemačkim vlastima, u potpunosti upravljala Vojna misija SFRJ. Stoga je osobito bio cijenjen samoprijegoran rad časnih sestara. O velikim crkvenim blagdanima (Božić, Uskrs, Duhovi) na misama je uvijek bilo nazočno više od tisuću vjernika, a poslije su ljudi u pravilu ostajali u prostorima HKC-a, jer je priređivan program. HKM je, prema vlastitim podacima, redovito okupljao oko 10.000 od

¹⁷ Čizmić, I., *Iseljena Hrvatska*, str.251-256.

ukupno 15.000 Hrvata. Tim se brojem ni prije ni kasnije nije mogao pohvaliti nitko drugi u Berlinu.¹⁸

3.4. HRVATSKA KULTURNA I SPORTSKA ZAJEDNICA (HZ)

Utemeljena je u svibnju 1984., a tri godine kasnije, prema vlastitim navodima, brojala je 650 članova. Bila je (statutarno i stvarno) otvorena i za članove drugih nacionalnosti. Od početka se rad HZ odvijao u koordinaciji s određenim strukturama u tadašnjoj SR Hrvatskoj, odakle je uostalom i stiglo „odobrenje“ da napokon i Hrvati osnuju udrugu pod svojim imenom. Statut HZ respektirao je i legalitet struktura u Hrvatskoj. Tako je, npr., logotip udruge bilo ovaljno polje s povijesnim hrvatskim grbom koji izranja iz morskih valova, a nad valovima je bila ucrtana i mala crvena zvijezda.¹⁹

HZ je ubrzo nakon osnivanja, uz pomoć i potporu iz Hrvatske, priredila i Dane hrvatske kulture a od početka su se ustalile javne tribine i razgovori sa stručnjacima s raznih područja (npr. o zdravstvenoj kulturi), s Hrvatima iz domovine iz domovine ili iz drugih dijelova SR Njemačke, ali i s Nijemcima (npr. o problemu dvojezičnosti djece).

3.5. KULTURNO - PROSVJETNI RAD HRVATSKIH SVEĆENIKA

Uz vjersko-pastoralni i socijalno-karitativni rad, Crkva se uvijek bavila i kulturno-prosvjetiteljskim radom među svojim vjernicima. Tako su svećenici organizirali brojna kulturno-prosvjetna društva. Među prva takva društva treba ubrojiti Hrvatsku katoličku zajednicu u Munchenu, osnovanu po uzoru na onu u SAD-u. Svrha je društva bilo vjersko, karitativno i kulturno-prosvjetno djelovanje među hrvatskim izbjeglicama u Njemačkoj. Društvo je priređivalo društvene sastanke s predavanjima i priredbama; osnivalo knjižnice i čitaonice; priređivalo prosvjetne tečajeve; izdavalo publikacije i novine te potpomagalo siromašne, bolesne, invalide i uopće potrebite hrvatske izbjeglice. Zajednica je nakon nekoliko godina spontano prestala djelovati.

Pod vodstvom hrvatskih svećenika otvaraju se i drugi centri za Hrvate u Njemačkoj, ondje gdje su se nalazile najveće skupine hrvatskih radnika, a te su se svakako nalazile u najjačim i

¹⁸ Lipovčan, Srećko, *Kulturni rad Hrvata u Berlinu*, Društvena istraživanja, Zagreb, 1998., str. 149-150.

¹⁹ Isto, str. 154-155

najvažnijim njemačkim industrijskim i kulturnim središtima kao što su München, Berlin, Frankfurt na Majni, Köln, Dusseldorf i Essen. Hrvatska pastoralna organizacija u Njemačkoj uspjela je, dobrotom i velikodušnošću hrvatskih dobročinitelja i trudom hrvatskih misionara, ostvariti tri hrvatska centra, središta ili kako su najradije ti centri nazivani, tri hrvatska doma. Poslije Münchena, 28. svibnja 1966. u Essenu je otvoren drugi hrvatski centar u Njemačkoj.²⁰

Hrvatski pastoralni centri, zapravo hrvatski domovi, imali su knjižnice, priređivali predavanja o hrvatskom jeziku i književnosti, tribine mladih za vjerske, mladenačke i životne probleme, imali su svoje orkestre, hrvatske narodne nošnje, folklorne grupe hrvatskih djevojaka i mladića. Te grupe koje i danas djeluju nastupale su javno i privatno pod hrvatskim imenom, pjevale hrvatske narodne pjesme i igrale samo hrvatska narodna kola i plesove. Svrha hrvatskih domova bila je pomaganje hrvatskom narodu u svim njegovim potrebama, duhovnim i materijalnim, promicanje hrvatske kulturne baštine i osebnosti hrvatskog duha i srca, čuvanje vjere i narodne svijesti.²¹

3.6. HRVATI U DRUŠTVENOM, KULTURNOM I ZNANSTVENOM ŽIVOTU

Velik dio doseljenika iz bivše Jugoslavije okupljao se u tzv. jugoslavenskim klubovima, koji su bili pod stalnim nadzorom jugoslavenskih diplomatsko-konzularnih predstavništava, što je praktično značilo da su bili pod kontrolom specijalnih jugoslavenskih službi. Potkraj sedmog desetljeća i tijekom osmog desetljeća prošlog stoljeća u hrvatskim kulturnim društvima održan je veći broj vrlo dobro posjećenih tribina i književnih večeri na kojima su, među ostalima, gostovala ugledna imena hrvatske kulture, znanosti i javnog života. Na gostovanje su u organizaciji partnera u Hrvatskoj i hrvatskih klubova dolazile kazališne skupine i umjetnici-pojedinci, osobito s programima za djecu, „klape“ iz primorskih hrvatskih krajeva i, razumije se, sportski djelatnici i zabavni glazbenici. To je u to doba, osobito u razdoblju od 1987. do početka 1990., probudilo interes brojnih Hrvata, razumljiv ponajprije kao refleks sve dramatičnijih događaja u SFRJ.

Sa slomom Jugoslavije brzo su se počeli raspadati jugoslavenske udruge u Njemačkoj. Hrvatske udruge počele su djelovati neovisno u hrvatskom duhu i s hrvatskim sadržajima. No valja spomenuti da se i prije osamostaljenja Hrvatske svake godine održavala iznimno važna

²⁰ Čizmić I., *Iseljena Hrvatska*, str. 237-239.

²¹ Laušić, Ante, *Republika Hrvatska i njezina dijaspora*, str. 15-16

hrvatska kulturna manifestacija. To je bio nastup hrvatskih nakladnika na glasovitom Međunarodnom sajmu knjiga u Frankfurtu na Majni. Hrvatski emigranški nakladnici nastupali su pod nazivom Kroatien-Hrvatska, što je naveliko uzbuđivalo službene predstavnike jugoslavenskih izdavača.

U Berlinu djeluje Hrvatska akademska zajednica „Dr. Ante Starčević“, a u Esslingenu Hrvatska kulturna zajednica; u Frankfurtu djeluje više od trideset godina Hrvatsko kulturno društvo. Hrvatsko kulturno društvo „A.G.Matoš“ u Munchenu, što je pri Hrvatskoj katoličkoj misiji osnovano 17. ožujka 1990., organiziralo je predavanja političkoga, kulturnog i vjerskog sadržaja koja su držali vodeći ljudi iz hrvatske politike i kulture. U njemačkoj književnosti djeluju Hrvati druge i treće „gastarbajterske“ generacije. Među prvima pojavio se Marijan Nakić sa zrelim stihovima u kojima se ponekad pojavljuju i hrvatske teme. Jagoda Marinić izdala je zbirku pripovijedaka *Bila je to zapravo prošnja* u poznatoj nakladnoj kući Suhrkamp. Pjesnik Zdravko Luburić piše na hrvatskom i njemačkom jeziku.²²

Na znanstvenom polju postignuti su također dobri rezultati. Hrvoje Lorković, Antun Pinterović i Mladen Schwartz izdali su 1992. zbirku političkih eseja *Hrvatska trauma* u kojoj raspravljaju o sudbini svoga naroda „na rubu uništenja.“ Kada je riječ o ratu na području bivše Jugoslavije, valja spomenuti dvije zbirke radova u kojima se temeljito raspravlja o uzrocima, tijeku i posljedicama toga rata. Prvu je izdala Alida Bremer pod naslovom *Jugoslavenske krhotine*, a drugu, koja se zove *Jugoslavenski rat*, Dunja Malčić. Prof. dr. Elisabeth von Erdmann-Pandžić kroz svoj znanstveni rad uspješno se zalagala za afirmaciju hrvatskog književnog jezika kao posebnog slavenskog jezika, te se opsežno i učestalo bavila predavačkom i publicističkom djelatnošću, nastojeći prikazati istinu o Hrvatskoj u nametnutom joj ratu, čime je suzbila silne klevete i laži iz različitih izvora.

Valja spomenuti i neke istaknute kulturne djelatnike koji žive i rade u Njemačkoj, kao oca hrvatske moderne glazbe Milka Kelemena, skladatelja i pedagoga Silvija Foretića, slikara i ilustratora Dragutina Trumbetaša, pjevačicu Dunju Rajter, TV glumca Mirka Nemeca i neke druge manje poznate.

Hrvatski nogometni klubovi često su upućivali molbe pokrajinskim nogometnim savezima i tražili da im se omogući napuštanje Jugo lige i uključivanje u njemačka amaterska natjecanja. Međutim sve do političkih pormjena u Hrvatskoj, to im nije bilo omogućeno. Tek nakon

²² Borić G., *Hrvati u Njemačkoj.*, str. 145-147.

stjecanja hrvatske neovisnosti, hrvatski nogometni klubovi ulaze u članstvo hrvatskih kulturnih zajednica i hrvatskih katoličkih misija. Redovito mijenjaju svoja dotadašnja imena i redovito uzimaju ime „Croatia.“ Organiziraju i svoja natjecanja.

U hrvatskim nogometnim klubovima razvijen je i mali nogomet. I u tom sportu organiziraju se brojni turniri diljem Njemačke. Mnogi poznati hrvatski nogometaši, koji su igrali u njemačkim profesionalnim njemačkim klubovima, rado su posjećivali hrvatske nogometne klubove. Odnosi se to na Branka Zebeca, Franju Wolfla, Marka Jurića, Dražana Jerkovića, Ivu Šuška, Marka Mlinarića i mnoge druge. I danas u njemačkoj Bundesligi igraju brojni Hrvati. Izvan nogometa, istaknuto je ime Nikole Pilića, koji je bio izbornik njemačke tensike reprezentacije.²³

3.7. HRVATSKO NOVINSTVO U NJEMAČKOJ

Poslije Drugog svjetskog rata hrvatski politički emigranti u Njemačkoj pokreću brojne politički angažirane listove. *Hrvatska izvještajna služba* počeo je izlaziti u Munchenu 1953. Urednik mu je bio dr. Mato Frković. U Njemačkoj je godinama izlazio časopis na njemačkom jeziku „Kroatische Berichte“, u kojemu su autori upoznavali njemačku i svjetsku javnost s prilikama u Jugoslaviji i Hrvatskoj. Časopis je bio namijenjen stranoj publici: diplomatima, političarima, publicistima, književnicima i svima koji imaju utjecaj u političkom i kulturnom životu Njemačke, Austrije i Švicarske. Pisao je objektivno, i za čitatelje prihvatljivo i popularno, ne samo o općehrvatskoj nacionalnoj problematici već i o književnim susretima i hrvatskoj kulturi uopće, a objavljivao je čak i književne osvrtne te pjesme hrvatskih pjesnika prevedene na njemački.

„Hrvatska domovina“ bila je jedna od ozbiljnih i objektivnih pratiteljica kulturne i političke djelatnosti hrvatske dijaspore. Najmarljiviji i najprodorniji „hrvatski“ novinar u Njemačkoj bio je Hans-Peter Rullmann koji je preko svoga biltena „Ost-Dienst i časopisa „Hrvatska domovina“ širio svoju osebujnu istinu o hrvatskim i jugoslavenskim problemima. Od njemačkih novinara najviše zasluge za širenje istine o Hrvatskoj stekli su Karl Gustav Strohm i Johannes Georg Reissmuller, od kojih je prvi nakon osamostaljenja Hrvatske postao hrvatski novinar.²⁴

²³ Čizmić I., *Iseljena Hrvatska*, str. 242-248.

²⁴ Borić G., *Hrvati u Njemačkoj pred izazovima integracije*, str. 35-36.

Treba posebno istaknuti radijsku emisiju na hrvatskom jeziku što ju emitira kolnska postaja Deutsche Welle. Iako je ponajprije namijenjena slušateljima u Hrvatskoj, redovito je sluša i velik broj Hrvata u Njemačkoj. U sedamdesetim i osamdesetim godinama u emisijama na hrvatskom jeziku velika se pozornost posvećivala fenomenu kulture. Nakon međunarodnog priznanja Hrvatske, uprava DW-a je formirala samostalnu hrvatsku redakciju koja djeluje i danas.²⁵

4. HRVATSKO ISELJENIŠTVO U REPUBLICI AUSTRIJI

U vrijeme Drugog svjetskog rata u Austiji su se našli brojni hrvatski vojnici i ranjenici za koje se brinuo Hrvatski crveni križ, osnovan u Beču 1944. godine. Nešto kasnije, po završetku rata, u Austriji su se našle hrvatske izbjeglice, njih oko 40000, najviše smještenih po logorima Koruške.

U nesigurnim i neizvjesnim uvjetima života Hrvati su se ipak stali društveno okupljati. Organizirano je nekoliko hrvatskih športskih i kulturnih društava, koja su živo djelovala i radila na okupljanju Hrvata – izbjeglica. Tako je već u ljeto 1945. skupina hrvatskih izbjeglica osnovala Hrvatsko kulturno prognaničko društvo „ Lisinski “ i Hrvatski iseljenički sportski klub „ Velebit “. HKD „ Lisinski“ je zadržao ime do početka osamdesetih godina kada je promijenjeno u Hrvatsko kulturno društvo „ Bleiburg “ preko kojeg su Čuvari bleiburške uspomene od 1982. obilježavali uspomenu na pokolj hrvatske vojske. U Klagenfurtu je djelovalo još jedno slično društvo koje je nosilo naziv Hrvatsko kulturno društvo „ Matija Gubec “. Osnovale su ga pristaše Hrvatske seljačke stranke.

Športski klub „ Velebit “ promijenio je 1950. godine ime u Hrvatski sportski klub „ Croatia “. No, ubrzo je zbog imena, koje je jugoslavenskim vlastima bilo smetnjom, hrvatskom nogometnom klubu zaprijetilo ukidanje. Kako bi se to izbjeglo, a prema sugestiji jednoga mladog britanskog časnika, zaljubljenika u nogomet, hrvatski su športaši bili priseljeni ponovno mijenjati ime – izabrali su naziv FC Young Boys.

U prvim poratnim godinama broj izbjeglica mnogo je veći od broja privremenih radnika, ali su emigranti u velikom broju odlazili u prekomorske, a radnici su sve više dolazili pa se izmijenila struktura hrvatske zajednice u Austriji.

²⁵Čizmić I., Iseljena Hrvatska, str. 250

U godinama nakon Drugog svjetskog rata brigu o društvenom, vjerskom, kulturnom i športskom životu Hrvata najviše su preuzele hrvatske katoličke misije. Nakon uspostave neovisne hrvatske države, u Austriji su nikla brojna hrvatska udruženja. Središnji odbor hrvatskih udružbi u Beču bio je krovno udruženje, a činili su ga predsjednici i bivši predsjednici drugih udruga. U okviru Udružbe organizirani su okrugli stolovi na temu aktualnih političkih zbivanja u Hrvatskoj.

Najveća organizacija Hrvata u Austriji je Austrijsko- hrvatska zajednica za kulturu i šport. Brojila je gotovo 1000 članova, organizirala šahovske turnire i nogometne utakmice, i jednom na godinu Hrvatski bal. U sklopu Zajednice djelovao je folklorni odjel s ansamblom Anno. Austrijsko- hrvatska zajednica imala je svoje podružnice u St. Pöltenu i Salzburgu.

Također je važan Hrvatski povijesni institut, institucija koja je ne samo udomljavala i školovala brojne studente , ustupala prostor u svakoj prilici nego bila i domicil svim znanstvenicima i stručnjacima na studijskom boravku.

Važna udruga bila je „ Napredak “, dakako Hrvata iz Bosne i Hercegovine. Na tribini „ Napretka “ često su se razmatrale opće hrvatske teme i nastupali su vodeći ljudi iz Hrvatske. Čest je gost bio profesor Radoslav Katičić. „ Napredak “ je organizirao ljetne škole učenja njemačkog jezika te stipendije za siromašne i nadarene, koje su dotjecale sponzorstvom Austrijanaca.²⁶

4.1. HRVATSKE KATOLIČKE MISIJE U AUSTRIJI

Hrvatske udruge u Austriji zainteresirane su za kulturne manifestacije koje imaju za cilj očuvanje tradicijske glazbe, jezika i običaja hrvatskih krajeva iz kojih potječu. U RA djeluje veliki broj hrvatskih udruga, ali svakako najznačajnije su: Austrijsko-hrvatska zajednica za kulturu i šport – Beč, AHKU „ANNO 93“- Beč, HKD „Napredak“ , Hrvatski svjetski kongres, „Klub Zagreb“ i HKU „Salzburg“.

Veliku ulogu u očuvanju hrvatskog identiteta imaju uredi Hrvatske katoličke misije u Austriji koji se nalaze u Beču, St. Pöltenu, Linzu, Salzburgu, Innsbrucku, Feldkirchu, Grazu i Klagenfurtu.

²⁶ Čizmić I., *Iseljena Hrvatska*, str.261-263.

Beč

Između dva svjetska rata u Beču je bio naš svećenik Ivan Jakopić koji je izlazio u susret hrvatskim vjernicima, ali nije bilo nikakvog organiziranog hrvatskog dušobrižništva. Poslije Drugog svjetskog rata prvu hrvatsku misu održao je fra Mirko Čović 2. siječnja 1955., u kapeli sestara uršulinki u Johannissgasse. Beč kao glavni grad Austrije nalazio se sve do pri kraju 1955. godine u ruskoj okupacijskoj zoni. Zato tamo i nije bilo hrvatskih izbjeglica. Već 1959. godine u Beču – uz dr. Mirka Čovića – nalazimo još ove svećenike: Jure Globan, dr. Ivan Vitezić i Ivo Jakovljević. Od 1962. počinje dr. Mirko Čović s redovitom pastvom naših ljudi u Beču. Inače je njegov radijus kretanja i djelovanja bio Beč – Linz. Godine 1970. u HKM – u u Beču nalazimo već trojicu svećenika; o. Mirko, o. Mato i o. Stipo Pavić. Svećenik Stipo Pavić došao je 1969. na studije u Beč. S nekolicinom hrvatskih studenata on u veljači 1971. Osniva Hrvatsko studentsko i kulturno društvo „Kotromanić“ i postaje njegovim prvim predsjednikom. Zbog toga je kasnije dospio na robiju. U Beču je 22. lipnja 1986. Osnovano u sklopu HKM-a, Hrvatsko športsko- kulturno društvo „Croatia“, i to najprije kao nogometna ekipa Hrvatske katoličke misije.²⁷

Salzburg

U vrijeme dok je vlč. Vilim Cecelja bio zatvorenik u logoru Glaserbach i kasnije na liječenju, dušobrižništvo za hrvatske izbjeglice u gradu i pokrajini Salzburg vodi najprije svećenik mostarske biskupije vlč. Petar Bulum, potom don Jure Vrdoljak i don Nikola Tojčić.

1. ožujka 1948. konačno je bilo uređeno pitanje pastve za hrvatske izbjeglice u Salzburgu i Austriji. Na sastanku hrvatskih svećenika u Schärdingu bio je izabran novim i prvim predsjednikom „Caritas croata“ don Jure Vrdoljak. Tako vodstvo dušobrižničke službe za Hrvate u Austriji preuzima don Jure Vrdoljak, svećenik mostarske biskupije, „als Seelsorger der kathol. Kroaten in Österreich mit dem Amtssitz in Salzburg“. Na sastanku je i određeno, da sjedište Središnjice bude u Salzburgu, jer je tu bilo i središte mnogih drugih organizacija za

²⁷Čizmić I., *Iseljena Hrvatska*, str. 264.

izbjeglice. U logoru Lehen bila je uređena Središnjica Hrvatskog Caritas. To je početak organiziranog dušobrižništva među Hrvatima u Austriji.

Godine 1949. počeo je izlaziti „*Glasnik Srca Isusova i Marijina*“. Idejni začetnik i prvi financijer toga časopisa bio je don Jure Vrdoljak uz potporu i suradnju dr. fra. Mirka Čovića i vlč. Franje Krautzera, te nekolicine katoličkih laika. Službeni vlasnik i izdavač je „Caritas Croata“ u Salzburgu na adresi Ignaz-Harrer-Str. br. 2. U siječnju 1950. don Jure Vrdoljak odselio je u Kanadu, a njegov nasljednik bude vlč. Nikola Tojčić, svećenik banjolučke biskupije, koji je i sam ubrzo iselio u Argentinu. Tako upravo Caritasu i vodstvo Misije u Salzburgu preuzima vlč. Vilim Cecelja.

Vilim Cecelja i misija: 1950 – 1988

1. ožujka stigao je iz Schmiedinga kod Welsa u Salzburg svećenik Vilim Cecelja. Već 6. ožujka 1950. godine Nadbiskupski ordinarijat u Salzburgu šalje dopis vlč. Cecelji u kojemu izražava žaljenje zbog toga, što dotadašnji dušobrižnik Hrvata katolika u Salzburgu napušta tu službu i odlazi u Ameriku. U napisu za spomen-knjigu župe Mülln iz 1978. godine o pastvi Hrvata u sklopu župe vlč. Cecelja napisao je slijedeće:

„Ljudi, koji su se uspjeli spasiti [nakon bijega iz Domovine i tragedije na Bleiburgu], bježali su u Američku zonu Austrije. Tako je Salzburg i salzburška nadbiskupija postala utočište hrvatskih izbjeglica. Prihvatni logor nalazio se u Lehenu. Kako se Lehen nalazio na teritoriju župe Mülln, to su hrv. izbjeglice ušle u sklop i vjerske skrbi župe Mülln. Odavde se je vršilo iseljavanje u zapadne, kao i prekomorske zemlje. Skoro bi svake nedjelje odlazili vlakovi s izbjeglicama za Bremen, a odatle bi brodovima bili transportirani za USA, Kanadu, Australiju. U međuvremenu je hrv. kolonija bivala sve veća, pa su Hrvati bili smješteni u logorima: Lehen, Parsch, Hellbrunn, Annahof, Glasenbach i Siezenheim. Ali župa Mülln ostala je uvijek središte, oko kojeg su se okupljali Hrvati. Ovdje su se obavljala vjenčanja i krstila djeca“²⁸

Sa nadnevkom od 31. prosinca 1951. god. vlč. Cecelja podnosi izvještaj mjesnom Ordinarijatu o svojem radu u netom protekloj godini. „Der Flüchtlingsseelsorger [der Kroaten] von Salzburg“ – kako sam sebe tu imenuje, vršio je dušobrižničku službu ne samo u

²⁸ Skupina autora, *Vilim Cecelja(1909-1989) - UTJELOVLJENA HRVATSKA CARITAS*, Glas Koncila, Zagreb, 2009., str.193.

izbjegličkim logorima pokrajine Salzburg (Lager Puch, Lager Hellbrunn, Mütterberghütte i Pfarrkirche Mülln), nego i u logorima i naseljima na području biskupije Linz (Vöcklabruck, St. Georgen am Attersee, Ebensee, Neukirchen bei Lambach).

1952. uz već gore spomenute redovite sv. Mise, pobožnosti i dijeljenje sv. sakramenata u svojem godišnjem izvještaju vlč. Cecelja spominje i sudionništvo hrvatske i slovenske delegacije na velikom Euharistijskom kongresu u Barceloni od 24. – 31. svibnja te godine. Obje su delegacije putovale pod njegovim vodstvom. Malo iza toga sudjeluje i predvodi katoličku mladež na Kongresu kršćanske mladeži Europe u Villachu od 10. – 15. kolovoza. Dva dana iza toga pribiva svećeničkom ređenju Hrvata p. Jeronima Ivankovića u benediktinskoj opatiji Seckau u Štajerskoj. Spominje uređivanje mjesečnika „*Glasnik Srca Isusova i Marijina*“ i kaže, da časopis izlazi u nakladi od 1.600 primjeraka. Posebno ističe, da se broj hrvatskih izbjeglica bio nešto smanjio i da je razlog tomu iseljivanje u prekomorske zemlje, uglavnom u Sjedinjene države, ali da je u proljeće počeo pristizati novi val izbjeglica iz Jugoslavije. Broj novoizbjeglih iznosi oko 300 osoba, a onda se ta brojka u slijedećoj, 1953. godini popela na 1200 osoba.

1960. godine 10. veljače umro je hrvatski mučenik i zagrebački nadbiskup kardinal Alojzije Stepinac. U Salzburgu su u toj prigodi održane zadušnice u katedrali, gdje u velikom broju sudjeluju i ovdašnji Hrvati, tako da se za vrijeme mise pjevalo i hrvatski na izričitu želju salzburškoga nadbiskupa Rohrchera.

1962. godinu Cecelja započinje geslom: „U novu godinu s lozinkom kardinala Stepinca: U tebe sam se, Gospodine, uzdao!“²⁹ Pokreće devetnicu uz drugu obljetnicu kardinalove smrti. U četvrtom broju „*Glasnika*“ zapisuje: „Od listopada 1945. do svibnja 1947. bio sam u zatvoru u logoru ratnih zločinaca Marcus W’Orr kod Salzburga, u kojem je bilo oko 12.000 zatvorenika. Nas Hrvata bila su 62., od kojih je 11 bilo izručeno komunističkim vlastima Jugoslavije, gdje su svi od reda bili osudjeni na smrt. U logoru sam mogao vršiti dušobrižničku službu“.³⁰

1965. u siječnju procurila je vijest, da je zagrebački nadbiskup dr. Franjo Šeper imenovan kardinalom (stožernikom) Crkve. Službeno imenovanje bilo je 22. veljače. Na svečanost u Rimu došle su delegacije iz Domovine i inozemstva. Od svećenika u izbjeglištvu bio je

²⁹ http://www.hkz-salzburg.net/index.php?option=com_content&view=article&id=105&Itemid=107

³⁰ Skupina autora, *Vilim Cecelja(1909-1989) - UTJELOVLJENA HRVATSKA CARITAS*, str. 197.

nazočan i vlč. Vilim Cecelja. Tom prigodom kardinal Šeper zamolio je sv. Oca da hrvatsku delegaciju primi u posebnu audienciju. Primanje je bilo održano 26. veljače u dvorani Sala della Madona. Tu su održani zapaženi govori. Spomenimo ovdje da je kardinal Šeper svoj godišnji odmor gotovo redovito provodio na Dürrenbergu kod Halleina, a preč. Cecelja bio je onda njegov pratitelj i tajnik!

U lipnju 1965. godine proslavio je don Nikola Tojčić svoj zlatomisnički jubilej. Taj je svećenik nakon tragedije na Bleiburgu bio osnovao Hrvatski Caritas u Koruškoj, ali pošto mu je zaprijetilo izručenje komunističkim vlastima u Jugoslaviju sklonio se u Schärding am Inn u Gornjoj Austriji. Središnjica Hrvatskog Caritasa obnovila se 1948. god. pod vodstvom don Jure Vrdoljaka u Salzburgu, pa već slijedeće (1949.) godine dolazi don Nikola iz Schärdinga u Salzburg kao pomoćnik don Juri u Caritas, odakle su obojica obilazili logore vršeći dušobrižničku službu i zauzimajući se za što skorije iseljavanje svijeta u prekomorske zemlje.

Hrvatski radnici koji su živjeli i radili u gradu i u okolici okupljali su se više od 40 godina na svetoj misi u župnoj crkvi u Müllnu. Izbijanjem rata u Hrvatskoj, osobito u Bosni i Hercegovini, ta crkva postaje pretijesna pa tadašnji dušobrižnik, fra Ivan Mihalinec, iznajmljuje veću crkvu na Mirabellplatzu za okupljanje hrvatskih vjernika. Misijske prostorije ostaju jedno kratko vrijeme u sklopu župne crkve u Muellnu. Godine 1997. fra Ivan odlazi na novu dužnost, a zamjenjuje ga njegov subrat u franjevačkom redu, fra Vjenceslav Janjić. Oko 800 Hrvata katolika u prosjeku dolazi na nedjeljnu i blagdansku misu. Na vjeronauk dolazi 126 vjeroučenika podijeljenih u različite skupine. U sklopu misije djeluje i hrvatska dopunska nastava koju pohađa 148 učenika.³¹

Graz

Hrvatska katolička Misija Graz obuhvaća područje biskupije Graz-Seckau, pokrajina Steiermark. Službeno postoji i djeluje od 01. lipnja. 1967. Ustanovio ju je biskup u Grazu Josef Schoiswohl na zalaganje zagrebačkog nadbiskupa kardinala Franje Šepera. Dušobrižničku službu u njoj obavljaju franjevci zagrebačke provincije. Prvi dušobrižnik bio je p. Apolinar Antun Zamuda koji ostaje u toj službi do kolovoza 1969 g. kada ga nasljeđuje p. Viktor Franjo Crnković. Krajem kolovoza na njegovo mjesto dolazi dušobrižnik p. Hugo Antun Zajac. Od

³¹ Čizmić I., *Iseljena Hrvatska*, str.265.

svibnja g 1969 pa do rujna 1992 u Misiji djeluje pomoćnica Margareta Bihar, članica sekularnog instituta u Zagrebu.

Od rujna 1992. pa do rujna 2002. u Misiji djeluje dušobrižnik p. Petar Posilović, a suradnica u Misiji od 1992. do 1994. je Božena Valenta, a od 1995. do 1996. u Misiji je suradnik Mato Grgić. Od 1997. u Misiji djeluje sadašnji suradnik Đurica Perković. 2002 g. dušobrižničku službu u Misiji preuzima o. Sebastijan Golenić na kojoj ostaje do 2007. Od ožujka 2007. novi dušobrižnik je p. Franjo Jurinec.

Od listopada 2006. prostorije Misije nalaze se na adresi Schönaugürtel 41, 8010 Graz, a misa se slavi u St. Josefkirche.

Dok traje masovno odlaženje naših ljudi na rad u inozemstvo, ovo je područje odskočna daska za mnoge koji su naumili poći u različite zemlje svijeta. Druga je pogodnost ovog područja blizina domovini, čime je povezano često odlaženje kući, te stalno doseljavanje Hrvata iz ostalih dijelova Austrije u Graz i okolice. Od samog osnivanja Misija je aktivna na svim područjima: pastoralnom, karitativnom i kulturnom. Trenutno je misa na hrvatskom jeziku u Grazu najposjećenija misa u biskupiji.³²

³² Skupina autora, *Vilim Cecelja(1909-1989) - UTJELOVLJENA HRVATSKA CARITAS*, str. 213.

5. HRVATSKO ISELJENIŠTVO U ŠVICARSKOJ KONFEDERACIJI

Prvi hrvatski tragovi

Od davnina su pojedini Hrvati stizali u europske zemlje, pa tako i u Švicarsku. Kroz boravak i djelovanje takvih obično glasovitih ljudi stvarale su se veze između zemalja i kultura. Dvojica od prvih o čijem boravku i djelovanju postoje dokumenti svakako su kardinal Ivan Stojković (Dubrovnik 1390.- Lausanne 1443.) i biskup Andrija Jamometić (Nin 1420. - Basel 1484.). Prvi je djelovao u Švicarskoj kao visoki vatikanski diplomat, otvorio je i vodio Bazelski koncil 1431. godine, radio na pomirenju kršćana zapadnog i istočnog obreda, te pred osmanlijskim osvajačima iz Konstantinopola spasio i dopremio u Švicarsku mnoštvo starih grčkih i latinskih rukopisa i knjiga neprocjenjive vrijednosti. Potonji je djelovao kao u Europi vrlo poznati vatikanski diplomat, jedno je vrijeme zastupao njemačkog cara na papinskom dvoru, a njegova nevolja je bila u tome što se još četrdeset godina prije reformacije pokušao otvoreno i ne uvijek taktično boriti protiv loših odnosa u Crkvi, posebice protiv nepotizma i protekcije.

Hrvatska prisutnost do 1945. godine

Kroz sljedeća stoljeća hrvatska prisutnost u Švicarskoj i dalje se najviše osjećala kroz značajne hrvatske pojedince. Tako je u 16. stoljeću u Švicarsku došlo nekoliko Hrvata koji su se revno borili za osvjedočene ciljeve reformacije, posebice glasoviti Matija Vlačić Ilirik (1520.-1575.), koji je u Baselu započeo svoje studije, te katolički biskup i publicist Petar Pavao Vergirije (1498-1565).

U 17. stoljeću u Švicarskoj se skrasio i oženio Švicarkom Hvaranin Ivan Franjo Biundić (1574.-1644.), u to vrijeme vrlo cijenjen pisac a diljem Europe u to vrijeme najviše poznat po svoja dva djela: "Historia delle guerre civili d'Inghilterra tra le due case di Lancastro e Jorc" i po romanu "Eromena".

U 18. stoljeću hrvatsku kulturnu baštinu Švicarcima otkriva Švicarac Clemens Wertes prevodeći i objavljujući u Bernu svoj njemački prijevod knjige zapisa iz Hrvatske "Viaggio in Dalmazia" Alberta Fortisa, objavljene samo godinu dana ranije u Veneciji na talijanskom jeziku (1774.). Zabilježeno je da je upravo po preporuci ovoga potonjeg stigao na studij prava, fizike i mineralogije u Bern i Lausanne Toma Basiljević (1756.-1806.) iz Dubrovnika, koji je

postao ugledni član nekoliko strukovnih švicarskih društava, a po povratku širio po Hrvatskoj stečene ideje i spoznaje iz Švicarske.

Od početka 19. stoljeća počinju se značajnije nego do tada umnažati hrvatski tragovi i veze sa Švicarskom. Godine 1883. doselio se za stalno u Švicarsku sa svoje tri neudane kćeri i suprugom političar i publicist grof Juraj IV. Drašković (1773.-1849.). Kćeri su mu se poudale vrlo brzo, a on je od svoje ušteđevine kupio dvorac Schrofen na Bodenskom jezeru, koji je nakon njegove smrti naslijedila najstarija kći Marija Lorenz. Hrvatski političar Eugen Kvaternik (1825.-1871.) djelovao je pisanom riječju i osobnim kontaktima više godina iz Züricha prije povratka u domovinu.

Najvjerojatnije prva Hrvatica koja je završila studij medicine u inozemstvu dr. Ema pl. Pavleković (1873.-1945.) studirala je u Ženevi i Lausannei. Povjesničar dr. Dominik Mandić (1889.-1973.) studirao je i doktorirao na Sveučilištu u Fribourgu, gdje je svoje studije završilo još nekoliko hrvatskih studenata.

Razdoblje nakon 1945. godine

Drugi svjetski rat i poraće nakon 1945. godine natjerali su pojedine Hrvate da potraže utočište u Švicarskoj. Najglasovitiji hrvatski kipar Ivan Meštrović (1883.-1962.) našao je sigurnost u Švicarskoj od 1943. do 1947. godine, a u njoj se odmah nakon rata nastanio (u Waldu) i posljednji grof Drašković, Ivan (1876.-1971.) koji je sjećanja iz Austrougarske, Kraljevine Jugoslavije i Drugog svjetskog rata zabilježio u svojim memoarima. U to vrijeme u Švicarskoj su našli utočište brojni hrvatski politički prognanici, među kojima su bili i sljedeći značajni Hrvati: političar i znanstvenik dr. Vinko Krišković (1858.-1952.), franjevac i književnik Lucijan Kordić (1914.-1993.), ekonomisti i publicisti dr. Jure Petričević (1912.-1997.) i dr. Tihomil Radja (1928.-2002.) i još neki za koje nije bilo mjesta u Hrvatskoj sve do pada komunizma i osnutka hrvatske države 1991. godine.

Početak 1959. godine u Švicarskoj se našlo oko 150 hrvatskih izbjeglica. Sljedeće godine počeli su pristizati u tu zemlju prvi hrvatski doseljenici s putovnicom na privremeni rad. Tih godina Švicarska se počinje otvarati za stranu radnu snagu. Godine 1964. hrvatskih je radnika bilo već oko tisuću. No pravi val doseljavanja bio je između 1965. i 1970. Prema jednom izvješću prvoga voditelja Hrvatske katoličke misije u Zürichu, fra Ljube Krasića, sredinom 1967. kada je došao na to mjesto, u Švicarskoj je bilo oko četiri tisuća Hrvata katolika, a

1969. već oko 13 tisuća. Unatoč recesiji 1973. – 1974., broj hrvatskih doseljenika se povećao. Za vrijeme rata u Hrvatskoj, a osobito u Bosni i Hercegovini, nakon raspada Jugoslavije, došao je novi val hrvatskih doseljenika i izbjeglica.³³

Prva hrvatska udruga osnovana u Švicarskoj izvan krila misija bila je Hrvatsko društvo u Švicarskoj, koje je s prijateljima utemeljio 1960. godine u Zürichu i godinama vodio dr. Jure Petričević, a petnaestak je godina okupljalo hrvatske intelektualce i druge hrvatske ugledne ljude u Švicarskoj. Osnovana je i "Knjižnica Hrvatskog društva u Švicarskoj", a Društvo je organiziralo dva u hrvatskoj emigraciji jedinstvena kulturno-politička simpozija (Luzern, 1968. i 1971. godine) na kojima su sudjelovali vodeći intelektualci iz hrvatske političke emigracije.

Tijekom 1968. i 1969. bilježe se prva formalna odnosno neformalna osnivanja hrvatskih športskih klubova u Švicarskoj (npr. NK Croatia, Zürich, 1969.), a na samom početku 70-ih godina počinju se rađati hrvatske ustanove i udruge jedna za drugom: "Socijalna služba hrvatskih katoličkih misija u Švicarskoj (Buchs, 1970.), Folklorno društvo "Movis Croatia" (Zürich, 1970), Hrvatska zaklada protiv raka (Basel, 1970.), "Društvo prijatelja Matice Hrvatske" (Zürich 1971.), koje je 1973. godine preimenovano u "Hrvatsku kulturnu zajednicu", i tako redom.³⁴

5.1. HRVATSKE KATOLIČKE MISIJE U ŠVICARSKOJ

Od brojnih udruga koje djeluju u Švicarskoj, navodimo neke od istaknutiji poput AMAC-CH, Chorus Croaticus, Fond hrvatskih studenata (FOHS), Hrvatska kulturna zajednica (HKZ), Hrvatska unija mladih, Hrvatski humanitarni forum (HHF), Hrvatski svjetski kongres, Hrvatsko inženjersko društvo (HID), Matica hrvatska, Švicarsko-hrvatsko društvo „Vadimir Prelog“ i Hrvatski kulturni klub u Badenu. Prva hrvatska katolička misija osnovana je 1967. godine u Zürichu, a danas na području ŠK djeluje ukupno 14 misija čija su središta u Aarauu, Baaru, Baselu, Bernu, Carmorinu, Clarensu, Frauenfeldu, Graubündenu, Luzernu, Lausanne, Solothurnu, St.Gallenu i Trimmisu.

³³ Čizmić I., *Iseljena Hrvatska*, str.275 – 278.

³⁴ Emirhafizović, Mirza, Ćosić, Emina, Osmić, Amer, Repovac-Pašić, Valida, *Migracije iz Bosne i Hercegovine*, Biblioteka Naučni projekti, Sarajevo, 2013., str.85

Zürich

Od 1. srpnja 1967. godine uspostavljena je Hrvatska katolička misija za Švicarsku sa sjedištem u Zürichu, Birmensdorferstrasse 34. Njezin prvi voditelj bio je fra Ljubo Krasić, franjevac iz Mostara. On je 26. travnja 1967. godine za tu službu stavljen na raspolaganje od Provincijalata hercegovačkih franjevaca u Mostaru. Naslijedio je fra Lucijana Kordića koji je službu dušobrižnika Hrvata u Švicarskoj vršio prije njega.

Fra Lucijan Kordić je stigao iz Rima u Švicarsku na liječenje 1953. godine. Od samog je svog dolaska u Švicarsku skrbio oko hrvatskih izbjeglica. A kad je pristigao novi veći val Hrvata izbjeglica, bio je i službeno zadužen za brigu o njima. Od 13. rujna 1961. godine imao je pismena odobrenja iz Rima koja su na znanje primili i švicarski biskupi. Kako se broj Hrvata povećavao (1964. godine bilo ih je oko 1.000 a već 1966. godine 3.000, te 1967. čak i 4.000) pojavljuje se potreba organizacije duhovne skrbi. Fra Lucijan nije imao prostoriya za rad. Stanovao je u franjevačkom samostanu u Fribourgu i odatle djelovao po cijeloj Švicarskoj kao dušobrižnik Hrvata.

Na prvoj je svetoj misi u Zürichu, koju je slavo 16. srpnja 1967. u crkvi Svete Obitelji u Hottingerstrasse 36, zvana Francuska misija, novi misionar fra Ljubo Krasić, izložio svoj program: " ...stići k svima, staviti se u službu svima, ne odreći se ni jedne duše, ni jednoga Hrvata ili Hrvatice koji su mu povjereni i nastojati da nitko među njima ne ostane bez svoga znaka raspoznavanja: kao kršćanin, kao katolik Hrvat ..."35

U 1969. godini dušobrižničku skrb u Švicarskoj vrše fra Ljubo Krasić i fra Zlatko Ćorić. Oni su te godine napravili 247 putovanja obilazeći vjernike i slaveće svete mise s njima na području cijele Švicarske. Posjetili su 73 grada. Uz to su ispovijedali, držali predavanja i prikazivali filmove. U 7 mjesta je redovito slavljena sveta misa: Zürich, Baden, Basel, Bern, Luzern, St. Gallen i Schaffhausen. Uz to je naveden i broj od još 40 drugih mjesta u kojima je povremeno slavljena sveta misa. Te je godine kršteno 22 osobe, a vjenčano 13 parova. Uspostavljen je kontakt s novih 2.349 Hrvata katolika u Švicarskoj. Poslano je 30.000 pisama, listova i obavijesti.³⁶

³⁵ http://www.crowc.org/index.php?option=com_content&view=article&id=210:hrvati-u-vicarskoj&catid=66:vicarska&Itemid=224

³⁶ *Movis*, Glasilo Hrvatskih katoličkih misija u Švicarskoj, br.4/137, Zurich,2004.

Bilo je potrebno osnivati nove misije kako bi se zadovoljile potrebe vjernika. Tako od 1. siječnja 1972. godine počinju djelovati Hrvatske katoličke misije u Baselu i u St. Gallenu. Već slijedeće godine, točnije 1. siječnja 1973., počinje djelovati i HKM Bern. U godini 1982. bit će osnovane slijedeće dvije misije: 1. siječnja HKM Luzern i 1. rujna HKM Lausanne. Kasnije će biti osnovane još i slijedeće misije: HKM Graubünden 1990., HKM Frauenfeld 1994., HKM Aargau 1995., HKM Visp 1995. i HKM Zug također 1995., HKM Ticino 1998. i HKM Solothurn 2000. godine. Hrvatske katoličke misije u Zapadnoj Švicarskoj: Sion i Lausanne će se, odlukom nadležnih švicarskih biskupa, ujediniti i od 1. travnja 2008. ponovno biti jedna misija sa sjedištem u Lausanne.

St. Gallen

Sve veći broj hrvatskih katoličkih doseljenika u Švicarsku potaknuo je onodobne misionare na razmišljanje o osnivanju novih misijskih središta. Početna razmišljanja i temeljite analize događanja na terenu, iznjedrili 1972. odluku o utemeljenju triju zasebnih misija u Baselu, St. Gallenu i Zürichu. Prvi voditelj Misije u St. Gallenu od 1. siječnja 1972. bio je fra Karlo Lovrić. Na području nove misije već su postojale organizirane vjerničke zajednice u St. Gallenu i Schaffhausenu, u kojima su godinama redovito slavljene svete mise i vođena sustavna duhovna skrb o vjernicima koji su se tamo okupljali. Tijekom 1972. i 1973. također su uvedena redovita euharistijska slavlja u Davosu, Churu, Buchsu, Flimsu, Glarusu, Wilu, Kreuzlingenu i Rapperswilu. Kasnije su mise slavljene još u nekim mjestima, te povremeno u znamenitijim turističkim odredištima ka o što su: Villa, Pontresina, St. Moritz, Arosa, Thusis, Rabiis, Walennstadt, Lanzerheide itd.

Misija je na dan svoga utemeljenja „pokrivala“ kantone: St. Gallen, Schaffhausen, Thurgau, Glarus, Appenzel, Graubünden, i kneževinu Lichtensten. Novim razgraničenjem hrvatskih katoličkih misija, provedenim 1989., kantoni Schaffhausen i Glarus pripojeni su misiji Zürich. Uspostavom misije Graubünden-Ticino u kolovozu 1990. kanton Graubünden pripojen je novoosnovanoj misiji. Utemeljenjem misije Frauenfeld u ožujku 1994. , kanton Thurgau je odijeljen od St. Gallena i pripojen novoosnovanoj misiji. I konačno, novim razgraničenjem iz 1998., područje St. Gallena, zvano Gonzen (Buchs i Sargans) i kneževina Lichtenstein, pripojeni su misiji Graubünden. Tako da područje današnje Misije, nakon konačnoga razgraničenja s početka 1998., obuhvaća kantone St. Gallen (bez Gonzena i Werdenberga) i Appenzell.

Novoosnovana misije ubrzo je, od nadležnih crkvenih vlasti u St. Gallenu, dobila na korištenje službene prostorije u Paradiesstrasse 38. Do danas je sjedište Misije na istom naslovu. Svi dosadašnji pokušaji, a bilo ih je doista mnogo, da se za misijski rad osiguraju veći i prikladniji prostori, ostali su bez značajnijih rezultata. To, dakako, ne znači da prihvaćamo postojeće stanje i da ne ćemo i dalje nastojati oko pravednijega i prihvatljivijega rješenja te problematike.³⁷

Povezanost prostora Basela i prostora Hrvatske ljudskim komunikacijama je vrlo stara. Napose istaknuta povezanost i djelovanje Hrvata u Baselu počinje Baselskim koncilom kojeg je organizirao, službeno i svečano otvorio 23. srpnja 1431. godine Hrvat iz Dubrovnika, dominikanac Ivan Stojković.

Kroz Rudolfa Steinera, rođenog u Kraljevcu na Muri, u Dornachu kraj Basela utemeljen je svjetski centar antropozofije. Ovaj Hrvat po zavičajnoj domovini izgradio je velebni Goetheanum i čitavo naselje Dornach kao središnjicu najmnogoljudnije institucije, kakvu je ikad igdje osnovao jedan čovjek iz Hrvatske.

Spomena su vrijedni i drugi doprinosi Hrvata u Baselu i u Švicarskoj na skoro svim poljima humanističkih, prirodnih i tehnoloških znanosti, što vrijedi i za umjetnost. Raspon djelovanja je od temeljnih radova preko raznih obrta i struka do znanstvenoistraživačkih usmjerenja.³⁸

5.2. ODJEK HRVATSKOG PROLJEĆA U ŠVICARSKOJ

Gospodarska i politička kriza, početak jačanja narodnog pokreta u Hrvatskoj utjecale su na ekonomske migrante koji su iseljavali 60-70-ih godina prošlog stoljeća. Dolaskom u Švicarsku, gospodarski razvijenu i demokratsku zemlju prirodno je jačala želja pojedinih hrvatskih migranata o demokratskom društvu i nacionalnom samoodređenju Hrvatske. Reakcije pojedinaca izazvala je i ne mogućnost određenih društvenih aktivnosti - prihvatljivo je bilo biti članom jugoslavenskih klubova, a ne hrvatskih koji su u većini bili etiketirani kao "ustaški". Veze s domovinom bile su slabe. S jedne strane u Hrvatskoj su jačali narodni zahtjevi i političke slobode (tri važna nacionalna punkta u Hrvatskoj: katolička crkva,

³⁷ <http://www.hkm-stgallen.ch/stranica/povijest.php>

³⁸ Sakić, Vlado, Jurčević, Josip, Sopota, Marin, *Budućnost iseljene Hrvatske*, Institut društvenih znanosti IVO PILAR, Zagreb 1998., str.142.

studentski pokreti, intelektualci okupljeni u *Matici Hrvatskoj*), a s druge strane stajala je centralizirana i represivna vlast koja je imala gospodarsku i vojnu moć. Emigracija je u to vrijeme bila pod “povećalom”, kao destabilizirajući faktor domovinske vlasti. Društveno-kulturno znanstveni doticaj i komunikacijske veze emigracija je ostvarivala jedino s *Maticom hrvatskom* koja je u to vrijeme bila najvažnija kulturna i znanstvena ustanova gdje se okupljao značajan broj intelektualaca, studenata i radnika i koja je odigrala ključnu ulogu u događajima vezanim uz politički narodni pokret tzv. “hrvatsko proljeće”. *Matica hrvatska* je preko svoga glasila *Hrvatski tjednik* informirala iseljene Hrvate o svim tadašnjim aktualnim političkim i kulturnim događajima i na taj način odigrala važnu ulogu u podizanju svijesti hrvatskog naroda u domovini i iseljeništvu.³⁹

Događaj koji je prethodio “hrvatskom proljeću” bilo je sastavljanje “Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika” 1967. godine. “Hrvatsko proljeće” imalo je odjek i među hrvatskim migrantima u Europi. Osnovani su ogranci, društava prijatelja ili članova *Matice hrvatske* (MH) u Frankfurtu, Parizu, Baselu i dr. Hrvatski migranti u Švicarskoj u Baselu 1968. godine osnovali su prvi ogranak *Matice hrvatske* s 84 člana. Zbog značajnog broja hrvatskih farmaceuta u Baselu i okolici ogranak je prvo djelovao kao hrvatsko farmaceutsko društvo. Podržali su ih hrvatski migranti iz Njemačke i Francuske koji su u Basel dolazili na vjerske obrede, ali i Hrvati iz Hrvatske. Ulogu počasnog predsjednika doživotno je preuzeo dr. Lavoslav Ružička. Uz njega su predsjednici društva bili Dragan Hazler i Žarko Dolinar. Ogranak MH-Basel imao je i vlastitu knjižnicu i čitaonicu, organizirane tečajeve stranih jezika, a jednom tjedno unajmljivao je dvoranu za potrebe održavanja predavanja iz hrvatske kulture, kao i vjerskih i političkih tema. Članovi društva obično su se sastajali iza nedjeljne mise. Od osnutka Ogranak je surađivao i s uredništvom *Hrvatske Revije* u Argentini i brojnim hrvatskim časopisima. Ogranak *Matice hrvatske* Basel je prva i najstarija institucija članova domovinske *Matice hrvatske* u dijaspori. Utemeljena je 25. ožujka 1967. godine kao Hrvatska kulturna udruga Basel. Svoje djelovanje započinje 25. ožujka 1968. pod naslovom Kroatischer Kulturverein ogranak *Matice hrvatske* Basel. Od tada, neprekidno do sada i nadalje institucija djeluje pod Matičinim imenom i čini za Hrvate u dijaspori i za domovinu Hrvatsku sve moguće, što smatra potrebnim i korisnim. Osnutkom Ogranak *Matice hrvatske* Basel išlo se na stvaranje nacionalno – kulturne institucije, koja će okupljati hrvatsku inteligenciju i radništvo na kulturno – istraživački rad te zavičajno i vjersko druženje. Samo kroz te specifičnosti emigranti su se mogli osloboditi srpsko – jugoslavenske

³⁹ Rošić, Stipe., *Sjećanje o počecima. Hrvatska kulturna zajednica u Švicarskoj: 20 obljetnica 1971-1991.*, Hrvatska kulturna zajednica, Zurich, 1992, str. 9-12.

supremacije i preuzeti na sebe brigu o svojoj sudbini u ovom dijelu dijaspore. Tijekom 1966./67. Okupljali su se i držili uglavnom po obiteljskim stanovima i crkvenim prostorijama. Doživljavali su razna ometanja, klevete i šikaniranje svih vrsta. Trajno izdaje interno glasilo za članstvo pod nazivima: *Hrvati i Švicarska, Mjesečno izvješće, Izvješće OMH za članstvo*.⁴⁰

5.3. POZNATI HRVATI U ŠVICARSKOJ

Među trojicom nobelovaca koje je hrvatski narod podario svijetu, književnik Ivo Andrić najčešće se krivo navodi kao Srbin, dok druga dvojica spadaju u najznamenitije Švicarce hrvatskog podrijetla.

Prof. dr. Lavoslav Ružička dobitnik je Nobelove nagrade za kemiju godine 1939. Rođen je u Vukovaru 1887. godine, a nakon gimnazije u rodnom gradu i studija u Karlsruheu postao je 1918. docent na glasovitoj Visokoj tehničkoj školi u Zürichu (ETH), a 1923. imenovan je profesorom. Posebice se bavio znanstvenim radom na području terpena i terpenoida, a na ETH osnovao je školu organske kemije svjetskog glasa. Povodom njegova 70. rođendana utemeljena je na ETH-u u Zürichu "Ružičkina nagrada" za kemiju. Muzeju Kunsthaus u Zürichu ostavio je oko pedeset umjetničkih slika starih nizozemskih majstora ("Ružičkina zbirka") koje je cijeli život skupljao. Značajna je njegova pomoć oko prijenosa švicarske tehnologije u Hrvatsku, a njegovim zalaganjem ostvarena je značajna suradnja između velike farmaceutske industrije "Ciba-Geigy" iz Basela i tvornice lijekova "Pliva" iz Zagreba. Umro je u Zürichu u dubokoj starosti 1976. godine.

Drugi Hrvat švicarski nobelovac je prof. dr. Vladimir Prelog, koji je rođen u Sarajevu 1906. godine. Studirao je kemiju u Pragu. Radio je kao docent, a potom kao izvanredni profesor na kemijskom odjelu Tehničkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. U Švicarsku je došao krajem 1941. Godinu kasnije postaje predavač na ETH-u u Zürichu, godine 1945. godine stječe titulu profesora, a od 1947. do 1965. godine u upravi je Organsko-kemijskog laboratorija na ETH-u. Odgojio je tisuće stručnjaka, postao počasnim doktorom brojnih sveučilišta, a godine 1975. dodijeljena mu je Nobelova nagrada za kemiju. Preminuo je 1998. godine.⁴¹

⁴⁰ Šakić, Vlado, Jurčević, Josip, Sopota, Marin, *Budućnost iseljene Hrvatske*, str. 146.

⁴¹ Čizmić I., *Iseljena Hrvatska*, str. 276.

U Švicarskom seljačkom savezu (Brugg) godinama je djelovao dr. Jure Petričević (Staro Petrovo Selo 1912. - Brugg 1997.), koji je dugo godina bio glavni agrarni i ruralni ekonomist tog Saveza, a objavio je mnoštvo stručnih radova o stanju i uzdizanju švicarskog agrara.

Akademski slikar Julije Meissner (Zagreb 1906. - Zürich 1979.) došao je 1957. godine u Švicarsku i ostao tu do kraja života, slikajući i podučavajući likovnu umjetnost na više srednjih škola u Zürichu.⁴²

Od 1960. godine u Švicarskoj je živio i prof. dr. Žarko Dolinar, koji je na Medicinskom fakultetu u Baselu i kao gost-predavač na još dvadesetak drugih sveučilišta po svijetu odgojio tisuće medicinskih stručnjaka. Dr. Dolinar je poznatiji kao svjetska klasa i prvak u stolnom tenisu s više od šest tisuća raznih pehara i kolajni, a bio je pravi kuriozitet među sportašima, jer je u jeku športske slave postigao doktorat iz znanosti anatomije, histologije i embriologije.

Prigodom simpozija na Sveučilišnoj klinici Zürich 1997.. u čast 60. rođendana prof. dr. Marka Turine, najpoznatiji švicarski dnevnik "Neue Zürcher Zeitung" zabilježio je da je dr. Turina "najslavniji kardiokirurg Švicarske". Dr. Turina je poznat kao direktor glasovite ustanove "Klinik für Herzgefäßschirurgie" na Sveučilišnoj bolnici u Zürichu, odgojio je brojne medicinske stručnjake u Švicarskoj i po svijetu, bio je dekan Medicinskog fakulteta na Sveučilištu u Zurichu gdje danas predaje.⁴³

⁴² www.hic.hr

⁴³ Čizmić I., *Iseljena Hrvatska*, str.277.

6. ZAKLJUČAK

Nakon pročitane literature dolazim do slijedećih zaključaka koje ću iznijeti i u koje ću sažeti svoje mišljenje o *hrvatskoj dijaspori u zemljama njemačkog govornog područja*. Iseljena Hrvatska jedan je od najneistraženijih fenomena u kontekstu izučavanja hrvatskog društva. Stoga svaka informacija od osobnog iskustva do znanstvenog rada može doprinjeti njenom najobjektivnijem viđenju. Važno je napomenuti kako se radi o sadržajima čije je istraživanje prije uspostave hrvatske države bilo sustavno zanemarivano pa ne začuđuje činjenica što još i danas o tome imamo relativno skromne spoznaje.

Otkako je Hrvatska stekla samostalnost, još uvijek nije dovoljno učinjeno za razvijanje zdravog odnosa između domovine, ili zemlje matice, i hrvatske dijaspori. Štoviše, danas kao da je zaboravljeno da je hrvatska dijaspora u najtežim časovima novije povijesti hrvatskoga naroda dragovoljno i iz ljubavi prema hrvatskoj domovini dala svoj neprocjenjivi doprinos bez kojega se Hrvatska vjerojatno ne bi ni mogla obraniti i bez kojega bi mnoge rane puno teže i dulje zacjeljivale. Zauzvrat Hrvati iz dijaspori od svoje braće u staroj domovini bili su pozvani na politička stranačka svrstavanja po mjeri političkih stranaka u domovini te su takvim postupcima umjesto poželjnog i potrebnog okupljanja što većeg broja Hrvata u dijaspori na platformi ljubavi prema svome narodu i svojoj domovini nastajale podjele i razdori u hrvatskoj dijaspori. Također brojni Hrvati iz dijaspori u iskrenom zanosu što je hrvatski narod stekao i izborio međunarodno priznatu samostalnu državu pokušali su se vratiti u zemlju svojih očeva želeći unijeti sve što su stekli i sposobnosti i znanja i kapital, a naišli su na zatvorena vrata, čak i na neprijateljski stav, pogotovo ako nisu bili spremni dijeliti šakom i kapom birokratima svih razina.

Hrvatska dijaspora, koliko je s jedne strane dokaz tragedije hrvatskoga naroda, toliko je s druge strane potencijal koji bi trebalo na korektan, pravedan i znalački način uključiti u rješavanje sadašnje ukupne hrvatske krize. Država matica dužna je podupirati nacionalni identitet Hrvata u dijaspori, stvoriti slobodne prostore za djelovanje predstavnika te dijaspori u političkom, gospodarskom kulturnom i socijalnom području te omogućiti da u današnjoj državi dođe do izražaja sva stvarna hrvatska pamet, sposobnost i kreativnost.

7. POPIS LITERATURE

1. Borić,Gojko, *Hrvati u Njemačkoj*, Hrvatski iseljenički zbornik, Zagreb, 2002.
2. Borić,Gojko, *Hrvati u Njemačkoj pred izazovima integracije*, Hrvatski iseljenički zbornik, Zagreb, 2007.
3. Čizmić,Ivan, *Iseljena Hrvatska*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005.
4. Deželić,Berislav Đuro,, *Naša emigracija u Njemačkoj*, Jugoslovenska štampa, Zagreb,1931.
5. Emirhafizović,Mirza, Ćosić ,Emina, Osmić,Amer, Repovac-Pašić,Valida, *Migracije iz Bosne i Hercegovine*, Biblioteka Naučni projekti, Sarajevo, 2013
6. Heršak,Emil, *Leksikon migracijskog i etničkog nazivlja*, Školska knjiga, Zagreb, 1998.
7. Holjevac,Većeslav, *Hrvati izvan domovine*, Matica hrvatska, Zagreb, 1967.
8. Iseljenička služba, *Izveštaj Narodnoj skupštini za 1925/26.*, Beograd, 1926
9. Kljajić,Jasenka, *Praktični njemačko – hrvatski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb, 1998.
10. Laušić,Ante, *Republika Hrvatska i njezina dijaspora*, Hrvatski iseljenički zbornik, Zagreb, 2001.
11. Lipovčan,Srećko, *Kulturni rad Hrvata u Berlinu*, Društvena istraživanja, Zagreb, 1998
12. Mesarić Žabčić,Rebeka, *Temeljne značajke iseljavanja hrvatskog stanovništva s posebnim naglaskom na iseljavanje u proteklih petnaestak godina*, Dve domovini/Two homelands br. 26, Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana, 2007.
13. Mirth,Karlo, *Život u emigraciji*, Matica Hrvatska, Zagreb, 2003
14. Moser,Hugo, *Deutsche Sprachgeschichte*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1965.
15. *Movis*,Glasilo Hrvatskih katoličkih misija u Švicarskoj, br.4/137, Zurich,2004.
16. Nejamšić,Ivica, *Političko-geografska i demografska pitanja Hrvatske*, Savez geografskih društava Hrvatske, svezak 8, Zagreb, 1991.
17. Pokos,Nenad, *Iseljavanje iz Hrvatske u posljednjem desetljeću*, Hrvatski iseljenički zbornik 2002, Hrvatska matica iseljenika, Zagreb, 2002.
18. Rošić,Stipe,, *Sjećanje o počecima. Hrvatska kulturna zajednica u Švicarskoj: 20 obljetnica 1971-1991.*, Hrvatska kulturna zajednica, Zurich,1992.

19. Skupina autora, *Vilim Cecelja(1909-1989) - UTJELOVLJENA HRVATSKA CARITAS*, Glas Koncila, Zagreb, 2009
20. Šakić,Vlado, Jurčević,Josip, Sopota,Marin, *Budućnost iseljene Hrvatske*, Institut društvenih znanosti IVO PILAR, Zagreb 1998.

INTERNET;

1. <http://www.hkm-stgallen.ch/stranica/povijest.php>
2. http://www.crowc.org/index.php?option=com_content&view=article&id=210:hrvati-u-vicarskoj&catid=66:vicarska&Itemid=224
3. http://www.hkz-salzburg.net/index.php?option=com_content&view=article&id=105&Itemid=107
4. <http://www.hic.hr/stranica>